

Világosító Szent-Gergely napján.

— Jún. 17. —

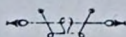

A szamosújvári örmény kath. nagy templom.

Az örmény nemzet térítő apostolának, egyszersmind városunk védszentjének: Világosító Szent-Gergelynek, — ki a latin martyrologiumban „Sanctus Gregorius Illuminator,” az örményben „Szurp Krikor Luszávorics” néven tiszteltetik, — emlékünnepét tudvalevő-

leg évenként nagy pompával ülik meg az örménység körében mindenütt, s a hazai örmények metropoliszának: Szamosújvárnak főterén álló díszes székes-egyház is, (melynek természetű képe fentebb látható), ép úgy, mint a magyar földön és más országokban levő örmény egyházak, habár nem is mindenütt ugyanazon napon, de hűségesen megünneplik a nagy apostol szentül tisztelt örök emlékezetét, a hivek buzgó és áhitat- teljes részvétele mellett. Nálunk a képünkön látható fő-egyház képezi kiindulás pontját az alkalmi körmenetnek, mely hatalmas ünnepi lobogók díszes lengése mellett be- járja városunk egész főterét, — hogy imposans orgo- nánk hangjainak felzugása közben tartsa bevonulását az ünnepi fényt öltött templomba. A székesegyház becses régiségeiről már közölt lapunk egy hosszabb, alapos is- mertetést, — keletkezésének történetére jelen füzetünk más helyén még visszatérünk, ezúttal a közelebb lefolyt egyházi ünnepély kapcsán elég leendő annyit említenünk, hogy e székesegyházban, hol Szent-Gergelynek, a nagy „Felvilágosító“-nak egy oltárképe van, őriztetik szent ereklyéje!

Sz. K.

Az örmény fogoly imája.

-- Sáházizján. —

*Hála neked nagy Istenünk!
Áldassék a Te szent neved!
Kik rablánczokat zörgetünk:
Nyujtsál nekünk védő kezet.*

*Örmény hazánk borús egén,
Oh add hogy lássunk szép napot,
S éltünk egy fényes reggelén,
Engedd: legyünk már szabadok!*

*Te védelmezd e szép hazát:
— Hegy-völgy hálát rebeg neked —
Szüntesd meg szolgaság korát,
Fordítsd felénk tekinteted!*

DAVID
93 JUL 1
KÉZDI VÁSÁR

Vezessen Mózes, Józsue
Az ígélet földére el —
Hol áll a szent kereszt jele,
Fölötte égi fénylepel.

A hol először hirdeték
Az Evangelium szavát —
S megvitták hős elődeink
Perzsák ellen a bösz csatát.

Hol az elestek fekhelyén
Pirossá vált a zöld mező —
S a harcz viruló térein
Megnyült a szörnyü temető.

Hol szent atyáink nagy sora
Nagygyá tevé a nemzetet —
S Gergely, Nerszesz, Meszrob pora
Megáldá az örmény nevet.

Simay Gergely.

Ármenák efendi.

— Egy francia utazó feljegyzéseiből. *) —

Smyrnában felkerestem a kormányzó hivatalát, hogy felmutassam a nagyvezér levelét, melylyel el voltam látva s megszerezsem az ázsiai török tartományok belsejébe való utazáshoz szükséges iratokat.

Hajlongó, egyenruhás szolgák bevezettek egy szobába, a hol kis tölgyfa-asztal mellett nagy fekete szakállú előkelő hivatalnok ült, ő excellentiája Ármenák efendi, kit a francia consulátus drágománjai „az áidin-i kerület politikai ügyeinek igazgatója“-ként czimeztek.

*) En Turquie, — Smyrne, par Gaston Deschamps; a Revue des deux Mondes legújabb, 1893 máj. 15-i kötetében.

Ármenák efendi örmény ember s fel van ruházva fájának minden ügyességével. Nem téveszti el szemei elől, hogy az ügynek, melyet eléje terjesztek, politikai jellege van s a legtisztább francia nyelven komolyan diplomatiai ünnepélyességgel értekezik vállalkozásomnak nehézségeiről. Nyilvánvaló, hogy egyáltalán nem örül annak, hogy egy francia, expeditiora készül a tartomány távoli helységeibe. Ezek a földrajzi és archaeologiai tanulmányutak mindig bizalmatlanságot keltenek a török hivatalnokoknál, a kik sehogy sem képesek megérteni, miként teheti ki magát valaki annyi fáradságnak ily hiábavaló dolgokért s azt hiszik, hogy bizonyára valamely rossz szándék rejtőzik e koholt ürügyek mögött.

Ármenák a legnagyobb udvariassággal megkínál fekete kávéval és cigarettákkal, aztán hosszú történeteket beszél el. A történeteiből ítélve, azt kellene hinnem, hogy Ali-Baba és negyven rablótársa az aidini, saruchani és mentesé-i kerületeknek minden zege-zugát megszállva tartja. Ő excellentiája nyilvánvalóan túloz, hogy megijeszsen engem; de azért mégis van némi alapja a beszédének. Különösen az idegen utazók miatt okoznak a rablóbandák gondot a török hatóságnak. Rendes körülmények közt csak a távolból, patriarchalis elnézéssel ügyelnek rájuk. Ha elhurczolnak egy török kereskedőt, egy fiatal leányt, vagy egy csapat birkát, ha levágják egy görögnek a fülét, hogy váltságdíjat fizessenek vele, vagy egy zsidónak az ujját, hogy elszedhessék a gyűrűt: mindez egészen természetes, a szokás által csaknem jogosultságot nyert dolog. Különben is szépen rendbe hoznak mindent; ha a panaszttevő török, megnyugtattják avval, hogy pénzt adnak neki; ha keresztény, lecsendesítik azáltal, hogy megbotozással vagy birsággal fenyegetik.

Ellenben mily sok nyugtalanság és kellemetlenség származik abból, ha egy európai kerül a rablók kezeibe. A nyugati hatalmasságoknak megvan az a rossz szokás, hogy haragba jönnek, ha valamelyik honosukat háborgatják a hegyek királyai. S még avval sem érik be, ha a fő bűnösöket felakasztják. Ily esetekben hány hivatalnokot csaptak már el, hány pasát fosztottak meg

állásától, hány előkelő személyiségnek kell ezekért a dolgokért Yemen tikkasztóan forró levegőjében, vagy Mesopotamiának magányában vezekelnie!

Láttam, hogy ilyféle aggályok gyötrik Ármenák efendinek a félénk lelkét is. Elmondtam neki, hogy az én kis társaságom aligha fogja kísértetbe hozni a kincsek után szomjuhozókat s hogy remélem, át fogok mehetni a vilayet-en a nélkül, hogy utamba ejteném az angolok által rettegett András kapitányt, vagy a félelmes Balanga Beliált, a ki Monastir kormányzójának nevezi magát.

Ő excellentiája meggyőződött róla, hogy elhatározásom szilárd s hogy hiábavaló minden további lebeszélési kísérlet. Csengetett s egy szolgálatkész irtok néhány rejtélyes sort vetett papírra. Aztán elvezetett Ármenák efendi egy másik terembe, a hol a vali (kormányzó) szokott kihallgatásokat adni.

Smyrna kormányzója, a kinek Ármenák bemutatott, potrohos kis öreg ember volt, hófehér szakállal, és szemüvegekkel. Ő is megkínált egy csésze illatos, párologó fekete kávéval. Ebul-Hassan-Schazeli, úgy látszik, nem hiában tárta fel a mohammedanok előtt, hat századdal a próféta után, a morkának kiváló sajátságait. Egy szolgálta cigarettákat hozott s a világos nagy teremben vontatott lassúsággal megindult a társalgás.

A kormányzó nem tudott francziául. Szép vastag hangon kiejtett szavait nagy előzékenységgel sietett lefordítani Ármenák efendi. Megértettem, hogy Pasteurról, Carnot-ról, Sarah Bernhardttról van szó. Az érdemes pasa, hogy örömet szerezzen vele nekem, sorra idézgette a mi nemzeti kitünőségeinket.

A Fra Giacomo szálloda kapúja előtt várakozott reám hűséges vén görög szolgám, Manoli.

— Uram, így szolt, elolvastatta-e a kapott útlevelet a consulnak valamelyik drágománjával?

— Nem, de Ármenák efendi közölte velem a fordítást s tudom, mi van benne.

— Jól van, uram, de ha én a helyén lennék . . .

— Ugyan, Manoli, csak nem teszed fel, hogy gyanúba vegyem a kormányzót és Ármenák efendit?

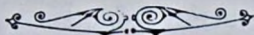
— Nem teszek fel semmit. A kormányzó jó ember, és Árménák efendi is jó ember (kálosz ándroposz), de végre is. . .

— Nyugodjál meg, Manoli, és szedd rendbe a málháinkat. Holnap utazunk.

— Kálá (Jól van), uram.

Másnap hajnalban ott állott ajtóm előtt jámbor szolgálóm, teljesen felkészülve a hosszú barangolásra Ázsiának döcögös utjain. . .

M. A.

Helyzetünk a magyar társadalomban.

Az örmények annyira beolvadtak már a magyar nemzetbe, hogy kivéve azon helyeket, hol örmény templomok vannak — örmény beszédet már nem is lehet hallani. Az ifjú nemzedék még az örmény templomban is többnyire magyar szentbeszédet hall. E hazában élő nem magyar nyelvű nemzetiségek féltékenyen őrizkednek a magyar nyelvtől, — az örmény pedig önérzetesen és szívesen beszéli azt. És ez az igaz, testvéri egygyéolvadás nem mai keletű, — egy idejű az a bevándorlással. Századunk történelme legjobban bizonyít az örmény-magyar hazafiság mellett, habár a szétszórt örmény családok, a nemzeti lelkesedés áradatában nem is találtak mindig (főleg 1848 előtt) hasonló testvéri viszonzásra; mert némelyek tudatlanságának egy-egy bántó sérelmeit el kellett szenvedniök és a ki nem ismerte fájának múltját, — olykor talán szégyenkezett is örmény volta miatt. Ma már természetesen a viszonyok itt is megváltoztak. — Mióta egy szerencsés gondolat megteremtette az „Armeniá“-t, a Szamosújvárt megjelenő magyar-örmény havi szemlét, azt az egyszerű szürke köpenybe takart ismeretterjesztő, füzetes folyóiratot, azóta a magyar hazában lakó örménység némileg már magasabb tekintélyt élvez. Szongott Kristóf, a lap nagytiszteletre méltó szerkesztője — meglehet — maga

sem képzei, mily nagy szolgálatot tett már eddigi működésével is az örménységnek? Sőt a magyar közönséget is hálára kötelezte; mert az „Armenia“-val megnyitotta a tudásnak azon, hazánkban új és igen bőséges forrását, melyből megismerni tanultuk az örmény nemzet történelmi multját, — eredeti nemzeti irodalmát, — saját költészetét, és mindazon nagy nemzeti eseményeket, melyek az örmény faj nemzeti nagyságáról, őskori és modern műveltségéről tanúskodnak. Mély tudományú és széles látókörű ismereteinek terjesztésével az „Armenia“ ma már oly számba vehető figyelem tárgya, hogy a magyar irodalomban is tisztességes helyet foglal el.

Szamos újvártt, hol a lap megjelenik és a hol az örménység dominál, alig tudják még eléggé mérlegelni az „Armenia“ misszióját, mert itt a nem örmény elemek is annyira oda simultak fajunkhoz, annyira eltanulták szokásainkat, életrendszerünket, hogy — úgy szólván — mindenki „örmény“ számban megy; de más vidékeken, hol némileg idegenebbnek tekintik az örményt, ott még hasznosabb ismereteket terjeszt az „Armenia“, — a melyekre minden örmény csak büszke lehet.

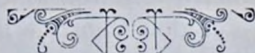
A magyar fajhoz legközelebb álló örménység heves vérmérséklete daczára békés természetű, hazáját hiven szerető, könnyen kormányozható nép; a magyar nemzetnek már-már annyira kiegészítő, hasznos része, hogy méltán elmondható róla; ha nem volna itt, be kellene telepíteni!

Az örményekről példát vehetnének mindazon nem-magyar lakói a magyar földnek, kiket talán még a faji gyűlölködés szenvedélye bánt, — hogy mint lehet megtartani az ősi nemzeti jelleget tiszta honpolgári hűséggel és igaz testvéri szeretettel párosulva.

Ilyen irányt lehet tanulni az „Armenia“ szelleméből!... E tekintetben nem találok eléggé ékes szavakat, hogy ama szellemi kincs értékét méltatni tudnám! — Vajha ismerné meg minden örmény család úgy, mikép azt ismernie kellene és diszelegnék legalább minden örmény ház asztalán az „Armenia“, — hogy tanulja meg

belőle a jövő nemzedék is azt: hogyan kell a hiven ápolandó faji önérzet mellett, hasonló hűséggel szeretni a szép magyar hazát, s a dicső magyar nemzetet!*)

Harmath Domokos.

Esztegár Vártán érsek

halála évfordulóján.

(† 23/VI. 1886.)

*Ósi szokások közt, de magyarként él e hazában
Az a marok kis nép, melyre Te büszke valál.
Elhagytad honodat, mint gyermek s férfi korodban
Már tudomány s hivatás érseki polczra emelt.
S mint főpapjuk térve meg Erdélyben feleidhez,
Szent hona földjére sirva borult a fiú.
Eljöttél mi közénk buzdítva vigasztal a lelket,
Hisz vigaszul szolgált ez a szó Mechtár.
S már hét éve, hogy élte delén megtört a nemes szív,
És vele annyi remény csillaga áldozza le.
Pár év is nagy idő az öröklét végtelenében
Gyászemléke, ha él, annak a kit szerettél.
S hogy még nem feledénk, ime Érted kél ma fohászuk:
„Hájk népének, Uram, sok ilyen hű fiat adj!”*

Merza Gyula.

*) Elismerte különben e lapok közmívelődési misszióját városunk képviselőtestülete is azon határozatában, melylyel a folyóiratunk kiadási költségeinek fedezésére szolgáló évi járulék megszárazásáról első ízben értesítette szerkesztőségünket. E határozat indokainak a közgyűlés jegyzőkönyvében következő szavakkal adott kifejezést: »Az „Armeniának” adandó segélyt indokolja az ezen, irodalmi színvonalon álló havi szemle iránya, melyet követ — s célja, melynek elérésére törekszik, hogy t. i. az örmény nemzet multját, irodalmi kincseit és az örménység jelenlegi állapotát a mívelt világgal magyar nyelven megismertesse; miért is a város közönségének elkölcsi kötelességében áll, hogy ezen irodalmi vállalatot anyagilag támogassa.« Szerk.

A szamosújvári örmény kath. nagy templom története.

— A „Basilika.“ —

Salamon-templom nem volt képes a hivek sokaságát befogadni; azért vallásos őseink egyhangúlag elhatározták, hogy a Szentháromság tiszteletére a főpiacon egy akkora nagy és díszes szent-egyházat építenek, hogy az ritkítsa páráját — Erdélyben. Be is szerezték a nagyszerű mű szükségelte anyagot; 1748 szept. 18. vette kezdetét a templom-építés. Kastal János püspöki általános helyettes és nagyprepost tette le a ‚basilika‘ alapkövét 1748 okt. 9-én nagy népsokaság jelenlétében. A munka felügyeletével egy Jeszáján Kristóf nevű örmény pap volt megbizva, ennek hirtelen történt halála után a felügyeletet a mű befejezéseig a derék Duha Kristóf pap vállalta magára.

Vallásos őseink gyűjtést rendeztek maguk közt; már az első esztendőben (1748) begyűlt a templom javára 11.671 frt 78 kr. Legtöbbet adott a főgondnok Alexa, ki 9376 frttal járult a költségek fedezéséhez. Mária Terézia királynő adott 1754-ben 3600 frtot; buzgó apáink 1776-ig 81.836 frt 22 krt, a város adott a mondott évig 22.752 frt 96 krt; 1776-ig tehát összesen elköltöttek a templomra 108.189 frt 18 krt. Hát még a teljes befejezésig mennyi pénzre volt szükség! A szentély kupolájának festésére adott Kapatán Gergely felesége 85 drb aranyat (425 magyar frt); a nagy tabernaculumot és a kőcancellust Balta Péter csináltatta; elköltött 876 frtot. Jakabfi János költségén (150 frt 55 kr.) készült a sekrestye külső vas-ajtója. A nyolcz nagy faragott kőből készült remekművű oszlopot, melyek erős vállaikkal tartják a templom bolthajtását, Verzár Vártán csináltatta; szívesen adott az Isten dicsőségére 1532 frt és 16 krt. Világosító Szt-Gergely oltárának költségeit a kereskedőtársulat, — a Mária mennybemenetele oltaráét pedig a timár-társulat fizette. Dicső királynőnkön kívül más külső egyén egy fillérrel sem járult monumentális szentegyházunk felépítéséhez. A kegyur: a város, vallásos apáink és az ájtatos örmény asszonyok, kik ékszereiket önként

tették oda az egyház oltárára — építették fel ritka szép basilikánkat!

1759. szept. 8-án mondották az első szentmisét e főnséges templomban: ekkor már készen volt a szentély.

1800-ban Szent-Háromság napján beütött a mennykő a toronyba.

1804. jún. 17-én szentelte fel Mártonfi József püspök templomunkat: a felszentelési oklevélben „basiliká'-nak nevezi szentegyházunkat.

1804. áug. 2-án Portiuncula napján villám csapott a toronyba, mely elégett; az eltört nagy harangot újra kellett öntetni.

Szongott Kristóf.

A bukovinai örmények.

II.

Vallás dolgában teljes szabadságot élveztek, úgy hogy már Ferdinand király küldöttje Rares Petru fejedelem udvaránál, Reichersdorffer György, királyának jogosan irhatta (1528-ban): „Moldovában, mint a fejedelem alattvalói, különböző népek együtt élnek, mint: oroszok, lengyelek, szerbek, örmények, bolgárok, tatárok és Erdélyből sok szász, a nélkül hogy különböző szokásaik és vallásuk daczára czivakodnának.“ Már Stefan Voda fejedelem oklevele biztosította az örmények számára a háborithatlan vallásszabadságot. Ezen okmány illető helye eredeti román nyelven így hangzik: „Li se dete voe și lege de la Domnie și de la țară cu stim (adunare) de obce a-și ținea legile lor...“ Cantemir Dimitrie herczeg pedig „Descriptio Moldaviae“ czimű művében (243. lapon) írja: „Az örmények, kiknek templomaik sem nem kisebbek, sem kevésbbé díszesek mint az orthodox-hitűeké, vallásukat tetszésük szerint gyakorolhatják!“

Az ugyan igaz, hogy az örmények teljes vallásszabadságot élveztek, templomot kényök- kedvök szerint bárhol az országban építettek is, de ily templomépítkezési

engedélyért óriási összegeket kellett fizetniök. Templomokat építettek is és fizették az óriási váltságdíjat, mely tény rendkívüli szorgalmuk, takarékoságuk mellett szól, mi által meggazdagodtak és képesek voltak a tetemes váltságösszegeket lefizetni. Később azt is megengedte nekik a hatóság, hogy maguknak saját házakat építsenek, ha t. i. az illető engedélyért tetemes összegeket fizetnek. Már 1440 körül oly gazdag örmények is voltak Moldovában, illetőleg Bukovinában, hogy pl. Szucsávában egy Kámársán nevű örmény és neje Stana a szucsávai várútczában levő palotaszerű házukat a moldoviczai zárdának hagyományozták.¹⁾ Ugyanott szintén egy Joan nevű örmény ugyanezen zárdának egy nagy házat hagyományozott, a mely adományozást Petru Aaron fejedelem 1454. október 6-án meg is erősítette.²⁾ Sőt egy Armenicin Joan nevű örmény az ő saját birtokát képező Ostăpcana falunak felét zárdáknak hagyományozta, mely adományozást „Nagy“ Stefan fejedelem 1483. évi január 8-án megerősített. Már ebből a néhány adatból is lehet látni, hogy a nagy nehézségek és akadályok daczára is, az örmények rövid idő alatt Bukovinában igen nagy vagyona tettek szert, s az őket mindenkor és mindenütt jellemző vallásosság sugalata folytán a zárdáknak néha valóban fejedelmi birtokokat hagyományoztak.

Midőn a törökök és tatárok Kaffa városát elfoglalták, Krimből 1475-ben ismét sok örmény jött le Moldovába; de innen 1497-ben, midőn Albrecht lengyel király Szucsáva városát ostromolta, sokan Erdélybe és Galicziába menekültek.

Egy Drágán Danavák nevű örményről azt beszélik még mai napság is honfitársai, hogy utódai Szamosújvárt élnek, és hogy ő gazdag marhakereskedő lévén, egy alkalommal azt a fogadalmat tette, hogy ha bizonyos üzlete sikerül: zárdát épít. Az üzlet sikerült és Danavák Szucsáva közelében csakugyan épített zárdát, melyet „Háczgádar“-nak (Hágiugádár: kiváncsolom-teljesülés) nevezett el. Ez a templom ajtófájába illesztett felirat sze-

¹⁾ Wickenhauser, Moldowa (Bécs 1862) 63. l.

²⁾ Wickenhauser 65. l.

rint, 1512-ben, III. Bogdán moldovai fejedelem uralkodása alatt történt. Mai nap „Háczgádár“ már többé nem zárda, hanem az örményektől nagyon látogatott bucsújáró hely. Hivatalos neve mai nap „Mitocs.“ 1848 óta az örmények — kolerás időben tett fogadalom folytán — évenként kétszer zarándokolnak oda, még pedig áugusztus 27-én és december 28-án. A templomban van egy csodaerejű Máriakép is, mely aranyból, ezüsből készített egyes emberi tagokkal van körülvéve, melyeket áldozatképpen oda függesztettek az illető beteg hivek. Ezen templom tornyában van azon harang is, melyet az örmények bevándorlásukkor magukkal hoztak volt Örményországból. A harang felirata a következő: „Ghetrátzi Árákel emlékének a Szent-Tatevo (Tádé) zárdában iratott 693 (=1244) évben egy csütörtökön. . .“¹⁾

Szucsáva egy másik örmény templonát, még pedig a város közepén levő „Szentkereszt“-templomot Cirste Hanko (Chácsig Hánkoján) építette 1521-ben, a mint ez a főbejárat fölé illesztett feliratból látható. Annak előtte ott már létezett egy fából épült örmény templom.²⁾ A hagyomány szerint Szucsávában még létezett egy örmény templom ott, a hol most a mészárszékek állanak. Örmény feliratú sírköveket gyakran ástak ki a földből, főleg midőn a városi mészáros-csarnokot építették. Hogy mi okból pusztult el ezen örmény templom, eddigelé nem lehet tudni.

A Szucsáva nyugoti felén fekvő nagyszerű szent Auxentius-templomot 1551-ben a gazdag örmény kereskedő: Ágopsán (Jakab) Vártán építette, kinek utódai még most is élnek Lembergben. A nép ezen templomot „Zamká“-nak (slavul: vár, erőd) hívja, mivel a voltképeni egyházat hatalmas falak és erődítmények veszik körül.

Az örmények tehát — a mint láttuk — ezen országban is felhasználták minden alkalmat, hogy vallásos buzgalmokat kielégítsék és nem rettentek vissza a nagy költségektől és egyéb, még nagyobb akadályoktól. Pedig

¹⁾ Dan, Die orientalischen Armenier«, 13. l.

²⁾ Romstorffer, Baudenkmale in der Bukovina, a »Wiener Zeitung«-ban 1890, 13. 14. 15. számában.

akárhányszor, nem ugyan a román nép, hanem annak vérengző fejedelmei ép az örményeket, kiknek gazdagságát irigyelték, kegyetlenül üldöztették. Igy pl. V. Stefan fejedelem, ki a történelem a „vérengző“ melléknévvél ruházott fel, 1526-ban, Vaslui község örményeit kirabolta és templomukat elpusztította. VII. Rares Stefan fejedelem pedig 1551-ben egész országában kihirdette, hogy a ki nem tér át a görög keleti egyházba, annak vagyonát konfiskálja. Az örmény templomokat részint bezáratta, részint elpusztította, az egyházi tárgyakat megsemmisítette. De már 1552-ben a moldvai bojárok által legyilkoltatott, s így az örmények is megtarthatták régi vallásukat. Különböző viszontagságok és üldözések közepette is az örmények mégis csak nagy befolyással voltak az ország bel- és külviszonyaira. 1572-ben egy örmény származású fejedelem uralkodott Moldovában, t. i. Joan, az úgynevezett „örmény“, kinek atyja Stefan Tomsa (1563—1564) fejedelem, anyja pedig egy Serpa nevű örménynek felesége volt. Uralkodása alatt, mely ugyan csak két évre terjedt, az örmények sok kiváltságokban részesültek. II. Joan (Jancul) fejedelem (1579—1582), kinek anyja egy erdélyi szász nő volt, szintén pártolta az örményeket. Az ő uralkodása alatt lett Hunánián Vártán szucsávai keleti-örmény püspök, a lemergi püspöki székre meghiva, és ő alatta vették voltaképen kezdetét azon törekvések, melyek az örmények megtérítését a latin szertartású egyház számára czélozták. Hogy mennyit kellett a bukovinai örményeknek ezen térítési törekvések által szenvedniök, az nem tartozik közleményünk keretébe. ¹⁾

Daczára a sok viszontagságnak, gyakori üldözéseknek, az örmények vagyona folyvást gyarapodott. Bernátovicz Kristóf Ávedik († 1671), örmény kereskedő pl. IV. Ulászló, lengyel királynak 300.000 aranyat, az akkori időben óriási összeget, kölcsönzött. 1600-ban pedig Simeon (Sima) nevű örmény a Szt. Simon Dzerun-nak (öreg) ajánlott örmény templomot építette Szucsáva városában, mely templomot a nép „vöröstoronytemplom“ név alatt ismeri, mivel tornya még ezelőtt néhány évvel is vörösre volt festve.

¹⁾ Erről bővebben ír Dan idézett művében.

A fejedelmek által gyakorolt sok zsarolás, valamint a vallási villongások számtalan örmény családot arra készítetett, hogy elhagyja Moldovát és új hazát keressen magának. Sokan ide Erdélybe menekültek. Számuk annyira csökkent, hogy midőn az osztrák hadsereg Bukovínát elfoglalta, Spleny tábornok Szucsávában, az örmények akkori főhelyében, 1775-ben csak 58 örmény lakost talált; de már Enzenberg tábornok idejében 1786-ban 200 örmény lakott Szucsávában. A leggazdagabb családok elhagyták volt az országot. Az akkori időben egy Pruncul Grigorie nevű örmény volt a „Judex Bucovinae:“ Bukovina főbírája, kinek fiai Ariton, Luca és Cirste 1790-ben osztrák nemességet nyertek. Utódaik közül élnek Brassóban és a Székelyföldön is. A zsidók, akkori időben, az ottani gazdag örményeket „Amalekiták“-nak nevezték, s még ma napság is járja ezen elnevezés. Az okkupáció idejében, azaz mikor Bukovina osztrák tartomány lett (1775), az ország leggazdagabb örménye bizonyos Kápri Joan volt, ki csak vámilleték fejében évenként több mint 30.000 forintot fizetett. Hogy a latin szertartású egyház térítési törekvéseit az örmények közt pártfogásába részesítse, úgy báróságra emelték Káprit, kinek utódai még ma is mint „Capri“ bárók élnek. Szucsáva közepén még ma is ott az öreg Kápri nagy háza, melynek emeletes pinczéje van. Jelenleg a „Hotel Langer“ szálloda van ezen nagy épületben elhelyezve.

Dr. Wislocki Henrik.

Egy régi jó barát.

A czinkus-ház közelében egy kopott, szürke ruhába burkolt, őszbeborult, középtermetű ember nyújtotta kezét a vásárosok felé. Egyik kezében hosszú botot tartott, melylyel minden pillanatban kémlelgetni látszott a talajt maga előtt, ha helyét egy-egy lépéssel megváltoztatni törekedett.

Egész szereda délután elálldogált a czinkus-ház előtt figyelmesen hallgatva, ha nem hall-e olykor-olykor a vásári zaj kavargó hullámai közül kicsendülni egy-egy ismeretes hangot, melyről valamely rég látott, jó emberének alakja tűnnék fel lelki szemei előtt.

Csak lelki szemei voltak épek: azok, a melyekkel a jelen tüneményeit kellett volna figyelemmel kísérnie, rég felmondták a szolgálatot.

A szegény ember világtalan volt.

Tudta, hogy a czinkus-birák elé kell jöniök mindazoknak, kik marhát vettek vagy eladtak, czédulát váltani, hisz' a nélkül a vásár nem érvényes: azért álldogált ott a deszka-bódé előtt késő estig, mikor a vásári zaj eicsendesedik.

Első tekintetre — úri külseje és barna arcza után ítélve — kereskedőnek tartotta volna az ember, a ki valamely jó vásár szerencsés megejtése után a barom-útlevél kiállítására vár.

De a ki figyelmesebben megvizsgálta, felismerhette benne egyikét azon szemérmes szükölködőknek, kik nem ostromolják bajaiknak hangos elpanaszolásával folytonosan a járó-kelők könyörületes érzelmeit.

Nem kért ő semmit senkitől, csak álldogált elfoglalt helyén kezét kinyújtva némán, szomorúan. Olykor-olykor valami fájdalmas öröm-sugár futott végig arczának sötét vonásain, hasonlólag a barna felhő gerinczén végig cikázó villám fényéhez; de azután arczát annál sötétebb ború lepte el, míg világtalan szemeiből könnyek peregtek alá, mint a villám által beszáguldott fellegek méhéből a hideg esőcseppek.

Én úgy képzelem, hogy az a könnycsepp, a mely legördül egy világtalan szem megüvegesedett fölületén, nem lehet meleg.

Mi okozta azt a pillanatnyi örömet?

Egy ismeretes hang, mely azt sugta fülébe:

— Fogja, ezt a szerencse-krajczárt magának szántam, tekintetes úr!

E szavakra egy hideg ércz-darabot érzett kezébe hullani a megszólított, melyet aztán nagy óvatossággal a zsebébe csusztatott.

— Köszönöm István, az Isten adjon ezerannyit helyette.

És az alamizsnálkodó egy forró kézszorítást érezett.

— Ne köszönje; nincs mit — viszonzá Demes István. Hej sok szerencse-krajczárt kaptam én a tekintetes úr kezéből a régi jobb időkben!

— Hej mi lett belőlem azóta! — sohajta a vak ember.

— Hagyja el a tekintetes úr, az Isten mindnyájunkkal szabad. A ki ma a legboldogabb, holnapig a legnyomorultabb lehet abból. A víz sem foly mindig egyaránt — vigasztalá a szemérmetes koldust régi ismerőse, a míg kezébe adta a czinkus-biró a megrendelt barom-útlevelet.

Aztán elbucszúzott illedelemtudással a vaktól s gyorsan elvegyült az emberek és barmok sokasága közé.

Míg a „bellér-ember“ odajár, hogy eladja néhány forint haszonnal az imént megvett tulkot vagy tehenet, s mást vegyen újból nyereségre; míg a második szerencse-krajczárt is elhozza: mondjuk el röviden a szegény, vak ember történetét.

* * *

Ismertem én őt akkor is, midőn a fiatal kor lángja lobogott annak a — most őszbeborult — szerencsétlen embernek szép fekete szemeiben, mikor az öröm rózsapirja öntötte el keleti eredetre valló, kedves barna arcját. Nem egyszer vendégelt meg engem tanulóársaimmal együtt tanuló ifjú koromban a derék vig kedélyű úr, véghetetlen gyönyörködésének adván jeleit, ha megeredt ajkainkon a dal édes áradata.

Hogy szeretett minket, hogy elmulatott a szegény, de vigkedélyű deákok között! . . Tömött belénk minden jót, a mit szeretünk: etetett, itatott, csak daloljuk el neki azokat az édesbús magyar népdalokat, kedvencz dalait.

Ha Konczné asszonyhoz, a ki a falu egyetlen korcsmájának bérlője volt, betértünk olykor-olykor egy pohár borra: mihelyt észrevette, hogy ott vagyunk a mulató deákok elrejtésére szolgáló oldalszobában; azonnal ott termett a vigkedélyű, fiatal mézárasmester egy marék-

hússal a kezében, melyből az ő szegény, éhes deák-barátainak a korcsmárosné két percz alatt (mert nekünk mindig sietnünk kellett!) izletes pörköltet készített.

Jól fogott az ilyen tractamentum a silány semináriumi koszt mellett, a melyet még silányabbá tett az igazgató úr fukarsága, ki — mint egy régi iskolatársam közelebről megjegyezte — rajtunk gazdálkodta meg a f. . . . i népiskola megalapítására megkívántató költségeket.

Akkor haragudtunk érte, most pedig áldjuk a legkisebb porszemét is akkori regensünknek, ki jótéteményei által megörökitette a nevét.

Szép családja volt M. . . . mészárosmester úrnak. Barna-piros arcú szép és hű neje gyönyörű gyermekekkel ajándékozta meg.

Két leánykája oda illett volna angyalnak a boldogságos Szűz szobra mellé oly igézően szép volt mind a kettő.

De míg az anyának ezen göndörfürtű, kökényszemű leánykák képezték minden büszkeségét, örömét: az apa egyetlen fiáért, Jóskaért rajongott.

Ezt a gyermeket a bálványozásig szerette M. . . . úr.

A Jóska gyermek meg is érdemelte apja megkülönböztető szeretetét, mert jóllehet testi szépség tekintetében leánytestvéreinek messze mögötte maradt, oly kiváló szellemi tehetségekkel volt felruházva, melyek őt még az idegen embereknek is kedvenczévé avatták egy pillanat alatt.

Tanítói nem győzték dicsérni. Midőn egyik osztályból a másikba ment, megsiratta a jó szerzetes atya, ki legjobb tanítványát, mondhatni segédjét volt kénytelen nélkülözni eltávozta után; míg új tanítója a legnagyobb örömmel, lelkesedéssel fogadta őt a magasabb osztály küszöbén.

Mi nagy deákok is bámulattal adóztunk az értelmes, ügyes és kiválóan szép előadású elemi iskolás fiú tehetségeinek.

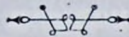
Hogy szerettük, kényeztettük, becézttük azt a kedves lúrkót mindnyájan!

Nem tudott közülnk egy is elmenni mellette a nélkül, hogy legalább egy nyájas szót ne intézett volna az eleven kis fúhoz.

Mikor az első elemi osztályt kitűnő eredménnyel elvégezte, az iskola előtt felkaptuk a levegőbe s a vizsgálaton adott bátor és szép feleleteiért össze-vissza csókoltuk a kedves. kis örmény gyereket.

(Folytatása következik.)

Márton Dávid.

Erzsébetváros ünnepe.

E hazafias testvérváros május 24. és 25-én ipari kiállítással egybekapcsolt tanügyi kiállítást rendezett. Sajnálom, hogy ezen igen szépen sikerült kiállításról szakszerű, részletes tudósítást nem írhatok; nem írhatok, mert az ilyenemű tudósítás folyóiratunk tárgykörét túlhaladná; azért az érdeklődő olvasót más lapokhoz („Kolozsvár“ — „Közművelődés“ — „Néptanítók Lapja“ stb.), melyek e tárgyról bő értesítést közöltek, utalva, — meg kell elégednem azon néhány rövid sorral, melyeket az ünnepély némely részleteiről ide írok.

A szamosújvári vendégekre, kik máj. 24-én reggel érkeztek Erzsébetvárosra, az indóháznál dr. Issekutz Győző kocsija várakozott. A testvérváros derék országgyűlési képviselőjénél voltunk szállva, kinek szivessége levéllel hívott minket magához. Párját ritkító előzékeny, fényes fogadtatás. És mivel már virradt, le nem feküdtünk, hanem átöltöztünk, azután kimentünk sétálni. Legelőször szeretett földinket: Govrik Gergely mechithárista atyát látogattuk meg, ki az ó-templomba, mely sokban hasonlít a szamosújvári „Salamon-templom“-hoz, vitt és itt korai misét mondott. Mise alatt mi énekeltünk örményül. Azok, kik a templom mellett haladtak, mind bejöttek és buzgó áhitattal végig hallgatták a lélekemelő szép örmény énekeket. Haza mentünk reggelizni; velünk jött az értelmes Csiky Lukács mechithárista atya is, ki nem

rég került vissza — Szimferopolból. De nemsokára az örmény kath. plebániái templom szép hangú harangjai „Veni sancte“-ra hívtak. Zsufolva volt a nagy templom; ott volt a városi képviselő élén a polgármesterrel. Templom után megismerkedtünk a neves Kozocsa Tivadar budapesti jeles tanárral és az erzsébetvárosi állami gymnasium kitűnő tanárával: az „Armenia“ szép tollú munkatársával, Márton Dáviddal. Benyitottunk a kiállítás értelmi szerzőjéhez: Ávedik Lukács esperes-plebános kedves barátunkhoz is, kinél sok vendég volt összegyűlve, azután felmentünk a díszgyűlésre. Roppant sok nép; ott volt a város mívelt, szép hölgyközönsége is teljes számmal. Az áldozatkész védnököt: dr. Issekutz Győzőt egy bizottság hívta meg, ki a nem közönséges kiállítást a következő remek beszéddel nyitotta meg:

Az ember, a teremtmények legnemesbike, a testi élet és fejlődés mellett szellemi létre és értelmi emelkedésre van rendelve; az anyag: a test; az erő: a szellem; az eszköz: a testtel élő erőt kifejteni — a nevelés, mely lényegében nem egyéb, mint a teremtes munkájának folytatása; eredményében pedig az erkölcsi lét életnedve, az államoknak alapköve.

A nevelésügy ezen nagy céljainak teljes tudatában, igaz hálával eltelve mondok köszönetet Szebenvármegye róm. kath., Kis- és Nagy-Küküllővármegyék általános tanítóegyesületeinek azon bizalomért, melylyel az érdemtelent »a kiállítás védnöke« díszes állására felemelni; — és őszinte tisztelettel mondok köszönetet a megjelent, a tanügy körül szerzett érdemekben kitűnő közönségnek, hogy egyéniségük súlyával, a nevelésügy kiható feladatát bizonyítani, megjelenésük által pedig az ünnepély fényét emelni — kegyesek voltak.

A nevelésügy hivatásos apostolai, a tanítóegyesületek tagjai, a nevelésügy előbbrevitelében érdemdús tekintélyek: a megjelent díszes közönség előtt vajmi nehéz feladatomban megoldása; nem is egyéni képességeim, hanem az ügy iránti lelkesedésem adnak önbizalmat, hogy, mielőtt a kiállítást megnyitnám, megkíséreljem kifejteni azon vezérelveket, melyek a nevelés nagy hivatását, a tanítóegyesületek időszakonként tartott közgyűlései és általuk rendezett kiállítások horderejét, állami, társadalmi és nemzeti szempontból átható jelentőségét megállapítják.

»A népek sorsát — nem az ágyú, hanem az iskola fogja ezután eldönteni« — mondta már 1826-ban tartott egyik nagyobb szabású beszédében Brougham lord. És íme Angliában már azon korban a fehér és vörös rózsák harcát a különböző népiskolák nemes versenye folytatta el.

Németország 1870. évi diadalát, a nagy és vitéz francia nemzet legyőzését, — nem hadvezérei képességének, nem diplomatái ügyességének, hanem néptanítói által terjesztett népmívelődésnek és ezen műveltséggel karöltve emelkedett nemzeti érzés lelkesültségének köszönheti.

E művelt nemzetek ezen történelme tanulságos. És midőn ezen tanulság következtetéseit levonjuk, akkor át kell éreznünk azon valóságot, hogy a nemzetek lételének, jövőjének legfőbb biztosítóka a népművelődés.

A nevelés, a műveltség az, mely a népet politikailag tényező egyeddé — nemzetté forrasztja össze; ez az, mely a vele járó humanitas alapelveinek elsajátítása által a népet, mint egységes nemzetet, a többi művelt nemzetek sorába felemeli, társítja, rokonszenvéket megnyeri és ezáltal a nemzet jövőjét is biztosítja.

És nekünk, kiknek a népnevelés általánosítása, terjesztése és emelése által nemcsak azon feladatot kell megvalósítanunk, hogy a műveltségben előrehaladottabb és számban is nagyobb nemzeteket megközelítsük, utól-érjük, de a műveltség fokozása, a népnevelés emelése által a bennük rejlő nagy cél elérését: a magyar nemzeti állam megteremtését is el kell érünk, nemcsak közművelődési, hanem hazafíui lelkesedéssel is kell eltelve lennünk a népnevelés mélyreható és magasztos ügye iránt.

A népnevelés a nemzetnek az, mi a növénynek a föld nedűje; mennél táplálódabb ez, annál erősebb, fejlődésre képesebb amaz.

A népnevelés a nemzetnek az, mi a gyémántnak a csiszolás; mennél sikerültebb emez, annál értékesebb, nemesebb, fenségesebb amaz.

És a népnevelés a magyar nemzetnek az, mi volt egykor a honfoglalás. Vérral szerzett és karddal védett édes hazánkat nevelés által nemesített szívvvel szeretni, és a haza e szeretetében a honfitársak villongását megszüntetni, az értelmet az önzés rút vetélkedése helyett az áldozatkészség nemes versenyéig felemelni, e versenyt nem az egyéni uralom, hanem a haza nagyságának megteremtésére irányítani — ez a jövő biztosítása; és az lesz a valódi honfoglalás, midőn ajk- és hitkülönbség nélkül sziveinket csak egy érzés: a haza szeretete, értelmünket csak egy gondolat: a haza üdve, nagysága foglalja el.

És e jövőnek el kell jönnie; e haza földjét birva — el kell foglalni e föld minden gyermekének szívét; rabbá tenni egy érzésnek: a haza imádásának, és el kell zárni e föld minden lakója gondolatjának szabadságát és korlátul fel kell állítani azon bűvkört, melyet egy forrón szeretett haza jövő nagyságának képe varázsol elébe.

És hogy e jövő közeledjék, és hogy e haza földjén — a szív és értelem egyaránt, lelkesedve és versenyezve — e jövőért egyesüljön, küzdjön annak alapfeltétele, a népnevelés nagy és magaszt-

tos hivatásának kellő átérzése, öntudatos fejlesztése és áldozatkész betöltése.

Hazánk népnevelői: a tanító és tanítónői kar — szellemi értékének gyakori félreismerése és anyagi igényeinek rendszeres mellőzése daczára — a magyar nemzetben rejlő őserő és a magyar tanítói karra jellemző hazafiúi lelkesedés erejével, nehéz helyzete daczára képes hivatásának nagyságát átérzeni, képes a kezelésére bizott népnevelés ügyét öntudatosan fejleszteni és képes a reábizott nehéz feladatot áldozatkészséggel (mert anyagi egyenértékre még nem is gondolhat) megoldani.

A népnevelői állásban a test fárasztó munkának, a szellem kimerítő működésnek van alávetve; a test fáradtsága után a jóllét kényelmes nyugalomát, a szellem kimerültsége egy biztosított jövő öntudatának üdeségét — az állás anyagi helyzetéből nem meritheti; és ha mégis látjuk a népnevelőket napi fáradaimaik, szellemi kimerülésük után naponkint újult erővel, üdült szellemmel a népoktatás szolgálatába szegődni, abban fáradni, kitartani, sőt lelkesedni és lelkesíteni: akkor e jelenségben fel kell hogy ismerjük magának az állásnak értékét; és az ezen állás nagy hivatását átérző népnevelők ihletét, mely a nemzet jövőjét látva maga előtt, abban táplálkozik testileg, abban erősödik szellemileg önmaga.

A munkával terhelt, vagyonilag korlátozott népnevelő, egyesületet, mely idejét, fáradságát igénybe veszi, mely vagyoni áldozatokat követel, nem alakít, hacsak nem irányítja, utálja és vezérli őt erre a társulás útján saját önképzésének vágya és ha nem kelti benne e vágyat, a hivatás minél képesebb betöltésére való törekvése és ha nem támogatja e törekvését a reábizott ügy, a nemzet ügye iránti lelkesedése.

És a saját hatáskörben, szűk területen működő egyesületek tagjai: a népnevelők nem utaznak napokra el, egy hosszú út fáradaimait, pénz és idő áldozatait nem hozzák meg nagyobb szabású, több egyesületre kiterjesztett közgyűlés tartása által, ha nem vezérli őket egy cél: a nemzeti nevelés ügyét előbbrevinni, bemutatni, terjeszteni; az eszmék kicserélése által az elméket élesíteni, az értelmet emelni, s mindebben a magyar nemzeti állam létét bizonyítani.

A nemzet minden törekvése, a nemzet minden fájdalma, nagy türelme, a haza iránti szeretete, áldozatkészsége és szívós ereje egyesült a magyar népnevelőben.

Ily hivatással bírni nagy és szép gondolat! Ily hivatásért lelkesedni önfeláldozás! Ily hivatásnak megfelelni, valódi hazafiság!

És a népnevelők egyesületei: a hazafiúi érzelmek gyűpontjai, a népnevelők egyesületi közgyűlése egy hitvallás, melyet a népnevelők tesznek arról, hogy hisznek a nemzet erejében, biznak e haza jövőjében és készek tünni, fáradni és tudnak érezni és lelkesedni a nemzet ügyeért, a magyar nemzeti állam megteremtéseért.

A hivatás iránti odaadás, az állás erkölcsi értékének felismerése, és az igaz magyar hazafi áldozatkészsége nélkül a népnevelők egyesületei, azok közgyűlései, azokon rendezett kiállítások nem létesülhetnének.

A népnevelők működésének nemes irányát, hivatásuk felismerésének bizonyítékát mi sem tünteti hivebben fel, mint az általuk alakított tanítóegyesületek és azok által kifejtett önképzés befelé, és a népnevelés körének, feladatának, jelentőségének, irányának és kezelési módozatainak megbeszélése által felkeltett közérdeklődés kifelé, — és ezen közérdeklődés felkeltése, annak ébrentartása a tanítóegyesületek: legnagyobb vívmánya, mely a tanügy keretébe eső nagy és jelentős állami, társadalmi és nemzeti feladatok közelismerésére, és ezáltal a nevelésügy emeléséhez szükséges állami, társadalmi és nemzeti erők megszerzésére is vezet.

A nevelésügy iránt közérdeklődést felkelteni, a közfigyelmet a tanügy köréhez tartozó kérdésekre irányítani, és egyúttal a nevelésügy emelkedését is szemléltetőleg bemutatni, legsikeresebb eszköz a tanítóegyesületek által rendezett kiállítás, mely a közmívelődésnek szülöttje és mely feltünteti, hogy minő a miveltség terjedésének eredménye.

És ha a kiállítások eszméjének keletkezését, ha a kiállítások kezdetét felkutatjuk — a 18-ik század végén és a 19-ik század elején, — látjuk ezen emberi tevékenység bölcsőjét ringani, a midőn az elmék élesebben működni, a szívek nemesebben érezni, az eszmék tisztulni kezdenek, a midőn az emberi agy felismeri az emberben rejlő méltóságot, felismeri állami, társadalmi szempontból az emberi nem kötelességeit, de követeli is e kötelességeknek megfelelő jogokat, az általános: emberi, a köz: polgári, és az eszmék szabadságának jogait.

A kiállítások eszméje megszületik az emberi jogok felismerése korszakában, és az eszme hódít, terjed és testté válik oly mérvben, a mint az embernek emberi hivatása és eszményi magaslata emelkedik.

Az emberrel vele született alapjogok: a szabad társulás, a szabad forgalom és szabad gondolat térhódításával megnyeri a kiállítás eszméje is gyakorlati megvalósítását; az emberi elmének tudása testet ölt, alkot, alkotásait bemutatja, s ezáltal versenyre hív fel, búzdit és új alkotásokra ösztönöz.

És ha anyagi nézpontról a kiállítást, az újabb korban csaknem művészetté vált külső látványosságok közé lehetne is sorozni, eszményi értelemben a szellemi tevékenység rugójának, az ipar és művészet emelőjének, az általános és szakszerű miveltség terjesztőjének kell elismerni.

És a kiállítás ezen eszményi jelentősége, az emberi nem értelmi fejlődésére való vonatkozása, az általános mívelődés terjesztésére való kihatása megnyilatkozik a jelen ünnepélyünkön, midőn

a magyar nemzeti nevelés harcsozai, három vármegye tanítóegyesületének tagjai egybegyűlnek: ülésileg tárgyalni a népnevelés nagy jelentőségét, és kiállítás által bemutatni a népnevelés előrehaladását, fejlődését és annak magyar nemzeti jellegét.

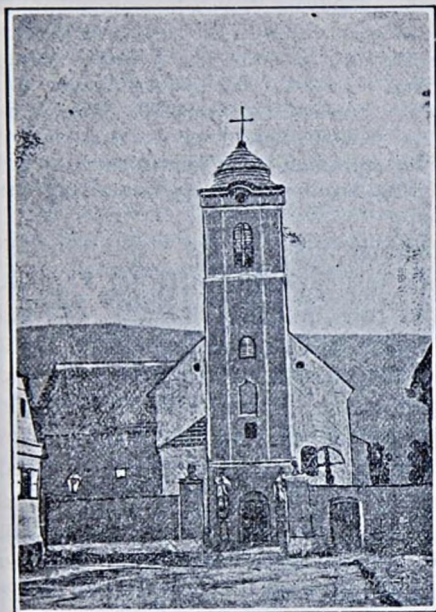
Mint ember: általános humanitarius érzéssel, mint állampolgár: a kultura által elérhető nemes célok iránti lelkesedéssel, és mint magyar hazafi: közös anyánk, az édes haza iránti szeretet melegével üdvözlöm a kiállítást rendező tanítóegyesületeket; és a kiállítást, mint a magyar nemzeti nevelésügy termékét, mint a hazai kultura nemzeti jellegének tanúbizonyosságát és mint a magyar népnevelők szellemi értékeinek mértékét — a humanizmus és kultura és ezeken alapuló: erkölcs, közmívelődés és hazaszeretet nevében — ezennel megnyitom.»

A közebed a népkertben volt, a hol 183 személy számára volt terítve. Egy teríték csak 1 frt 80 kr. volt; az étkek izletesek voltak: még a híres örmény tészta, a chádájéch (bábakalács) sem hiányzott. Tér szűke miatt a sok szép felköszöntők mindenikéről említést nem tehetek; azért csak azt mondom, hogy a védnök pohárköszöntői voltak a legsikerültebbek. Nagy hatást idézett elő Kerekes Samú versben és prózában elmondott mindkét felköszöntőjével. Igen szépen beszélt Márton Dávid is, ki Ávedikért üritette poharát; Thome Adolf huszárkapitány a többek közt így szólott: „A tanító terjeszti a kulturát, de a katona védi meg azt.“ Lapunk szerkesztője Erzsébetvárosát és a városi tisztikart köszöntette fel...

Ebéd után megnéztük a kiállítást, meglátogattuk a polgármestert, ki sokáig volt Deésen alispánunk, elmentünk szeretett barátunkhoz, a derék ügyvéd Markovich Jánoshoz. És e kedves látogatásból lapunkra még szellemi haszn is hárult; mert a derék házigazda egypár értékes kéziratot kívül ekkor ajándékozta meg e lapok szerkesztőjét tudós nagybátyjának, a felejthetlen emlékű Markovich Jakab hátrahagyott kézirataival. Midőn ezen értékes ajándékért itt a nyilvánosság előtt is szives köszönetet mondunk kedves barátunknak és szeretetreméltó jó nejének, egyúttal megköszönjük szállásadó házigazdánk és mívelt, jó lelkű, kedves nejének is a sok szivességet és kiváló figyelmet, melylyel ottlétünk alatt elhalmoztak. . . .

Legrégibb örmény templomunk érdekében!

— Nyílt felhívás olvasóinkhoz. —

A „Salamon-templom.”

Azon emlékek közt, melyek a város majdnem kétszáz év előtt történt megalapítása korából maiglan fennmaradtak, — egyik úgy hitéleti szempontból legbecsesebb, mint a multak iránti hagyományos kegyelet tekintetéből is megbecsülhetlen történeti emlék a nálunk közönségesen úgynevezett „Salamon-templom,” mely a mult század elején épült, s utóbb ismételen családi gyűjtés útján átalakított; így tehát némileg építészeti műemléket is képez.

A tehetős Simai Salamón, kinek Isten nem adott gyermekeket, nem egyszer bánkodott azon, hogy polgártársaival együtt fatemplomban dicsérik az Urat; azért, feleségének beleegyezésével, elhalt fivérének azon telkét, mely e városon a legszelesebb, örök áron megvette és a szűz-anya: Mária tiszteletére itt saját költségén kőtemplomot emeltetett 1723-ban. És hogy annak, kit a könyörület Anyjának neveznek, pártfogását annál bizonyosabban kinyerhesse, alapítványt tett, hogy annak kamataiból évenként szentmiséket szolgáljanak. Utolsó kívánsága az volt, hogy testét a Mária oltára előtt temessék el. E templom oldalfalába faragott kőből művésziileg kidolgozott ajtókeret van behelyezve.

Az örmények közül többen vettek jó példát az ájtatos Simai Salamontól; azért némelyek városunk déli oldalán a fürdőig elhuzodó út mentén a szenvedő Krisztus képeivel díszített kápolnákat építettek, hogy az utasokban feléleszszék a buzgóságot; mások a keleti hegyen fakereszteket állítottak fel (kalvária; 1727). A kápolnának most még helye se látszik, ellenben a hét keresztet, — melyeknek száma 1889-ben megkétszereződött, — napjainkban is gyakran meglátogatja az ájtatos buzgóság!

Miként e régi kiseded, de szép történeti multtal bíró szentegyházunk fentebb vázolt korrajzából kitünik, — a templom családi kegyuraság (patronatus) alatt áll, s a helybeli örmény katolikus lelkész (plebános) által adminisztráltatik; ki ennél fogva annak pénzalapját is kezeli. Semmi kétségünk benne, hogy az ódon ősi egyház időnként szükséges helyreállítása, fentartása és emelése által igényelt költségek fedezéséhez városunk s az illető kegyuri (Simay) család valamint eddig, úgy jövőre is minden lehető áldozatot meghoz, — hogy a mit a lelkes elődök buzgón megalkottak, utódaik Isten nagyobb dicsőségére megtartani s a jövőendő nemzedékek számára átörökíteni el nem mulasztják, — mindazonáltal e lapok szerkesztősége, mint a közügy munkásai, természetszerű kötelességet vélünk teljesíteni akkor, midőn az egész katolikus olvasóközönséget, de első sorban magát a hazai örménységet e nyílt felhívásunk által ezenel arra kérjük: hogy az ősi egyháznak elodázhatlanul szükségessé vált restaurálására s minél diszesebben leendő helyreállítására esetleg kifestetésére, szóval rendkívüli költségeinek fedezésére buzgó s kegyeletes adakozósaikkal hozzájárulni sziveskedjenek!

Az ezen úton begyülemdő adomány-összegeket részünkről készséggel átveszszük, lapunkban időnként nyugtatványozzuk, s az illető templomi pénzalapba leendő bevételezés végett a helyi örmény kath. plebániai hivatalba pontosan beszolgáltatjuk! Vajha a közönség körében ne lenne szózatunk a pusztában kiáltó szava!...

Folyóiratunk szerkesztője és kiadótulajdonosa: Szongott Kristóf, ezennel megindítja a gyűjtést: 50 forinttal.

Az „Armenia“ szerkesztősége.

Hírfüzér Szamosújvárról.

— József főherczeg jún. 13-án városunkon keresztül utazott. Az indóháznál volt az egész város; ott volt a városi tisztikar és a tanuló ifjúság is. Az érkező vonatot a helybeli fuvózenekar a Rákoczi-indulóval fogadta. A főherczeget, ki kiszállott a kocsiból, polgármesterünk Placsintár Dávid következő beszéddel üdvözölte: „Cs. és kir. Fenség! Szamosújvár szab. kir. város közönsége nevében hódoló mély tisztelettel, a szeretet és őszinte ragaszkodás egész érzésével üdvözöljük cs. és kir. Fenségedet átutaztában, kérve a Mindenhatót, hogy őrizze és és védje hazánk örömére, melynek polgárai cs. és kir. Fenségében alkotmányos institutióink hagyományos tisztelőjét hazafias örömmel üdvözlik. Fogadja cs. és kir. Fenséged e város hódoló tiszteletét kegyesen. Éljen!“ A főherczeg szép válaszában a többek közt Isten áldását kérte e városra és annak minden egyes lakójára; azután megszólítással tüntette ki a polgármestert:

— Nagy számból áll a tanuló ifjúság!

— Itt vannak városunk összes tanintézetei.

— A megeredt áldáshozó eső — úgy látszik — e vidéken is okozott károkat.

— A folyók mellékén több helyütt eliszapolta a víz a földeket.

Az üdvözlő beszéd befejezése után intett a főherczeg a polgármesternek, kivel kétszer szorított kezét, hogy tegye fel kalapját. „Éljen“-eink harsány viszhangja kísérte az elrobogott vonatot. . . .

— Papp Tivadar örm. kath. s. lelkész résztvett a herczegprimás vezetése alatt ment római zarándoklatban; melynek a pápa által történt ünnepélyes fogadtatása alkalmával Ő Szentsége előtt, mint „parochus Armenus ex Transsylvania“ mutattatván be, — a pápa így szólott hozzá: „Procul venisti, mi fili! . . .“ („Messziről jöttél, fiam!“)

— Az igazságügyminiszter megengedte, hogy a városunk határán történt vizáradás következtében szükségessé vált gátépítési munkálatokra a helyi országos fegy-

intézetből munkások gyanánt fegyenczek alkalmaztasanak.

— Világosító-Szent-Gergely napján és a rákövetkezett templomfelszentelési emlékűnnepen megélénkült városunkban a hitélet. Szombaton a nagymise alatt szép műének emelte az istenitisztelet fényét; utána Esztegár Gergely segédlelkész tartott emelkedett szellemű szentbeszédet; délután a tanulóifjúság végezte a szentgyónást. — Vasárnap Bárány Lukács plebános tartott, történeti hagyományok felújítása mellett — megható ünnepi beszédet; délutánoként elkezdődtek a litániák. — Azonkívül mindkét napon szentmise előtt ünnepélyes körmenet volt a főtéren.

— Városunk országgyűlési képviselője: Molnár Antal, az örmény egyház megalapítójának emlékűnnepe alkalmából az idén is száz forintot küldvén városi közczélra, ezen összeg a helybeli szegények közt osztatott ki.

— A „Szamosújvári kör“ jún. hó 17-én a sétatéri színparkban sikerült nyári mulatságot rendezett. Azonkívül a népkerti rondu-ban gyakori térzene szokott lenni esténként, melyre a közönség nagy számmal jelenik meg.

— Szeptember havi füzetünknek tartalmát a dicső- emlékezetű Lukácsi Kristóf tudós történétírónk élete és működésének emlékére ohajtván szentelni, tisztelettel felkérjük mindazon olvasóinkat, kik valamely reá vonatkozó életrajzi adat, levél vagy emléktárgy birtokában vannak, a jellemrajz, illetve az ünnepélyes kiállítású emlékfüzet minél teljesebbé tétele czéljából sziveskedjenek arról az „Armenia“ szerkesztőségét oly időben értesíteni, hogy a füzet összeállítása alkalmával, az értesítés kellő alakban felhasználható legyen.

— A megyei törvényhatóság jóváhagyta a városi közönség azon határozatát, mely szerint a volt országgyűlési képviselő és nyugalmazott városi tanácsos: Korbuly Bogdán közérdemeinek elismeréseül, temetési költségei a városi pénztárból fedezendőek.

— Szamosújvár illusztrált hely- és néprajza e napokban megjelent; s lapunk szerkesztőségében füzve egy forint ötven krajczáron bérmentve póstai utalványnyal már

megrendelhető. E művet, melynek nyomtatása Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdájának díszes kiállításánál fogva is becsületére válik, az „Armenia“ szerkesztője írta.

— A város közcsinosodására a részint tervbevett, részben már meg is kezdett építkezések folytán nem csekély emelkedés és lendület várható.

— A vizáradás okozta gátrombolások következtében városunkban a malmok működése szünetel, a népkerti tó vize leapadt; s mivel a Szamos folyása más irányt vett, s a várost elkerüli, — a belső folyóágban való fürdés is egyelőre lehetetlenné vált, míg gátjaink helyreállítatnak.

— Gopcsa Joachim városi tanácsos és Szongott Kristóf lapunk szerkesztője résztvettek az erzsébetvárosi tanszerkiállítás és tanítógyűlés alkalmából rendezett ünnepélyen; s a testvérváros képviselője: dr. Issekutz Győző, mint a kiállítás védnöke, részéről lekötelező szívélyességgel fogadtattak.

— A felállítandó gymnasium ügyében a megye hivatalos közlönye azt írja, hogy az a kultuszministerium részéről Deés városának nem helyeztetett kilátásba.

— Fuvózenekarunk Novák Gerő, mint alelnök tiszteletére, névünnepe alkalmából ablakzenét rendezett.

— Todorán Endre „Aurora“ nyomdájának keresettsége folyton növekszik; az ország különböző részeiből érkező megkeresésekkel teljesen el van halmozva. Tudunkkal egyedüli nyomda a magyar korona területén, mely saját örmény betűivel nyomtat.

— Az örmény kath. egyházmegyének jún. hóban tartott gyűlésében egy nagyobb összegű alapítvány jelentetett be az árvaintézet javára.

— Szamosújvárról a nem rég Kolozsvárt tartott róm. kath. statusgyűlésen voltak: Bárány Lukács, Csákány Ádeodát, Placsintár Dávid és Simay Gergely.

— Gopcsa Joachim, Voith Márton, Kopár Kristóf, Verzár Manó, Turcsa Lukács, Szongott Vilibáld városi tisztviselők jutalomban, — Balta Márton orvosnövendék tansegélyben részesítették.

— Időjárásunk hetek óta folyton esős s a mezei munka e miatt nagy késedelmet szenvedett. Különösen

káros hatással volt az eső a kukoricza felkapálására; mely már nagyon is későre maradt, s ennél fogva gyenge termés várható.

— A helybeli (kérői) gyógyfürdő idénye május 4-én megnyílt, s a szamosvölgyi vasút pályaudvara és a fürdőtelep közt, városunkon át a rendes társaskocsi közlekedés megindult.

— Novák Gerő segédlelkész Urnapkor ünnepi szentbeszédet tartott Deésen, hol az egyházi körmenetet vezette.

— Voith Miklós ügyvéd, 48-as honvédfőhadnagy, egyik képviselője volt Deés város közönségének a budai honvéd-emlékszobor-leleplezési ünnepélyén.

— Kemény Ipoly kékesi járásbeli útmester, a megye főispánja által hasonló minőségben Szamosújvárra lett áthelyezve.

— Méhész körünk Keczely Sándort, ki a minta-méhes felállítására szép anyagi áldozatot hozott, egyik közgyűlésében egyhangúlag alapító tagnak választotta meg, — s midőn részére a kör küldöttsége az erről szóló okmányt kézbesítette, akként nyilatkozott, hogy ő szívesen akar ott lenni, a hol a közügy érdekében kell tennie.

— Városunk illusztrált monographiája e napokban megjelent, — s valóban díszmű gyanánt ajánlható. Az erre vonatkozó bővebb irodalmi jelentést lapunk más helyén találják olvasóink.

— A Szamos folyó áradása a felső gátnál nagy pusztítást vitt véghez és sok kárt okozott városunknak, főleg a védgát elkészítésének költségei által.

— Pályázat volt hirdetve a szamosújvári járás körállatorvosi állomására; de pályázó hiányában eredménytelen maradt.

— Özv. dr. Gajzágó Lászlóné szül. Lázár Karolina úrnő, nyilvánosan köszönetet mond a „Szolnok-Doboká”-ban mindazoknak, kik boldogult férjének, a megye volt főorvosának elhunytá alkalmából egyesek s társulatok nevében kegyeletes részvétet tanúsítottak.

— A főtéren levő „korona”-vendéglő korszerű átalakítása közgyűlésileg elhatározott. Az árvaintézet nagyszabású épületén serényen dolgoznak.

Kisebb közlemények.

Az örmény egyház ünnepe. A kolozsvári örmények az idén is szép egyházi ünnepélyvel ülték meg (jún. 17) Világosító Szt. Gergely napját. Az ünnepet megelőző napon a főtéri templomban déleesti ájtatosság (litania) tartott, 17-én ünnepélyes szentmise, mise után — az idén először — szentbeszéd. A misét Biró Béla apát-plebános mondotta fényes segédlettel, az egyházi beszédet pedig Novák Gerő szamosújvári gymn. tanár tartotta, ki csak-is erre az alkalomra ment be Kolozsvárra. Nagy közönség előtt Szt.-Gergely élettörténetét adta elő hatásosan. E szép beszéd annyira megnyerte a hallgatóság tetszését, hogy templom után dr. Mály István vezetése alatt, id. Gajzágó Antal, Bulbuk Manó és Meskó Miklós tagokból álló küldöttség elismerést és hála köszönetet nyilvánított szónoknak azon »nagyhatású beszédért, melyvel sűrű fátyolt oszlatott el a kolozsvári örménység szemei elől.« Ünnep napján a litániát fényes segédlettel a szónok tartotta. — Itt említést teszünk a nálunk tartott fényes ünnepélyről is. Ünnep előestéjén előbb vecsernye, később litánia. Ünnep napján az Oltáriszentség körülhordozása mellett a főtérén körmenet, azután segédletes szentmise Szt.-Gergely oltáránál. Introitusra Zeffler L.-nak erre az alkalomra szerkesztett Szt.-Gergely-hymnusát, — melyhez Esztegár Gergely irt szöveget — Áján Anna, László Mariska, Lázár Ernő, Begidsán Tivadar és Osztján Antal énekelték; ezt a szép éneket Zeffler L. violino primoval, László Márton v. secundoval, Föbel Alajos violával, Vajna Károly celloval és Esztegár Gergely harmoniummal kísérte. Offertoriumra zene kíséret mellett Áján Anna az »O Virgo virginum« kezdetű éneket énekelt; szép hangjával emelte az ájtatosságot. »Agnus Dei«-re ismét Szt.-Gergely-hymnusát énekelték. Mise végén Esztegár Gergely prédikált. A szép egyházi beszéd bevezetését ide is iktatjuk: »Az erdélyi örmény nép védszentjének, Világosító Szt.-Gergelynek tiszteletére minden évben pünkösöd után következő negyedik szombaton ünnepet szentel. Mily szerencse á. h.! hogy mi ismét megérhettük ezt a napot, midőn a nagy apostolnak hálaéneket zenghetünk azon kiváló jószágért, hogy minket az igaz hit, az isteni vallás világitó fátyla fénye mellett bevezetett azon egyház kebelébe, melyben egyedül munkálhatjuk lelkünk örök üdvösségét. Hála neked ezért Szt.-Gergely! Nemzedet kegyeletes megemlékezése nem fog szünni az idők végeig; e határtalan tisztelet irántad lesz nemzedet hálaadója. De vessünk csak egy futó pillantást vissza a multa! Egy nemzet hitetlenségében térdet hajt a bálványistenek szobrai előtt. Leborulva imádja azt az élettelen tárgyat, melyet isteni tisztelettel illet: ettől várta az isteni segítséget. De épen akkor elfeledi azt, hogy elméje nem fogta fel eléggé az istenség eszméjét; hogy hódolatával, tiszteletével olyan valamit illet, a mi alsóbb rendű nálánál, a mi nem emelkedhetik fel az istenségig, de még az emberiség-

gig sem. Igy élt az örmény nemzet hosszú időn át. De végre reátekintett az isteni jóság az elhagyott nemzetre és a IV. században Kr. u. egy világitó csillagot támasztott fel, ki önfeláldozó lelkesültséggel a térítés nehéz munkáját elkezdette. A pogány király: Tiridát rémuléttel szemléli Szt.-Gergely hősiessen kiállott szenvedéseit. És ő, ki előbb a pogányság babonáinak hódolt, most felveszi az üdvözítő hitet és mint Nagy-Konstantin császár, megragadja az igaz hitnek dicső jelvényét: a keresztet és fenn lobogtatva hirdeti a világnak, hogy ez az a jel, melyben győzni lehet.*

Irodalom és művészet.

Folyóiratunk szerkesztőjének műve: »Szamosújvár írásban és képekben,« melynek tartalmát már közölte e lap, a következő képeket ad közre: Ararát, Árbá, Ábrahám Antal, Ábrahám Zachar, Alexa Ferencz, Ámirás Vetti. — Balla Terka, Bányai Blanka, dr. Bányai Kristóf, ifj. Bárány Lukács, Bárány Margit, Begidsán Tivadar. — Cheul Dániel, Csákány Adeodat, gr. Csáky Albin, Czetz Gergely, Czetz János. — Deák-hármasok (Deák Simon, özv. Papp Helena, özv. Dsehezné), Duha Bálint, Duha János, ifj Duha Kristóf. — Erzsébet m. királyné, Esztegar Antal, Esztegar Gergely, dr. Esztegar Vártán. — I. Ferencz József m. király, Fáró József. — Gajzágó Ferencz, Gajzágó Salamon, Gábrus Zachar, Gopcsa Joáchim. — Hangjegyek, Hájg. — Jakabb Bogdán, Kapatán Márton, Kopár Kristóf, Korbuly Bogdán, Kovrig Simon, gr. Kuun Géza. — Lászlóffi Antal, Lengyelne Donovanak Rebeka, VI. Leo király, XIII. Leo pápa, Lukács Béla, Lukácsi Kristóf. — Mály tábornok, dr. Mártonfi Lajos, Mihály Imre, Minerva, dr. Molnár Antal, dr. Molnárné Simay Klementin és fia. — Novák Antal, Novák Gerő, Novák Márton. — Osztian Berta, Osztian Iona, Osztian Kristóf, Örmény kath. gymnasium. — Pappné Kerekes Emilia, Páll Bogdán, Perndl Ignác, Piaczi nagy templom, Placsintár Dávid. — Retezárné Szongott Margit, Régi tanácsház, Római lelet, Rubens-kép. — Salamon-templom, Sáhín Kata, dr. Schnell Károly, Semináriuum, Sétatéri fenyves, Sétatéri körönd, Sétatéri tó, Sétatéri vashíd, Simay Gergely, Szabados Ferencz, Szamosújvár a déli oldalról nézve, Szamosújvár a keleti oldalról nézve, Szamosújvári (»kérői«) gyógyfürdő, Szt.-Ferenczrendi zárdatemplom, Szongott Kristóf, Szongott Vilibald. — Tarisnyás István, gr. Teleki Sándor, Tódorfi Lukács, Turcsa Lukács, dr. Turcsané Placsintár Gizela. — Vasúti indóház, Városunk czimere, Városunk tisztikara, Verzár Manó, dr. Verzereskul Oxendius, Világosító Szt.-Gergely, Világosító Szt.-Gergely oltárképe, Voith Gergely, Voith Márton, Voith Miklós. — Zachariás Róza, dr. Zakariásné Gajzágó Gizela, Zászlóffi Gábor, Zeffer Lukács. Ezekon kívül öt kép két-két külön felvételben fordul elő. Az egész munkában van 66 fejezet, 274 lap és 112 kép.

Gajzágó Salamon életrajza. A Konstantinápolyban megjelenő török nyelvű újság: »Dseride Sarki« (Keleti Napló) 1889. évi 1145.-ik számában egész terjedelmében olvasható Gajzágó Salamonnak, a m. kir. állami számvevőszék volt elnökének s jelenleg a főrendiház tagjának azon részletes élet- és jellemrajza, melyet a derék bécsi mechitharista kongregáció ismeretterjesztő, örmény nyelven szerkesztett folyóirata: a »Há n t e s z Á m s z o r e á « (Havi szemle), Gajzágónak egy sikerült, újabbkori arcképe kíséretében közölt. Ugyanezen lap közölte még azonkívül a többi magyar-örmény jeleseink sorából Si m a y G e r g e l y kir. tanácsos és Molnár Antal orsz. képviselő arcképét és életrajzát is.

Közgazdasági élet.

A »Szamosújvári takarékpénztár részvénytársaság« mult év végével közzétett ötödik üzletévi zárszámadásának forgalmi kimutatásában a bevételek 657507 frt 12 krral, a kiadások hasonló összeggel vannak kitüntetve; a vagyón-mérleg szerint a vagyón 398081 frt 64 krral, a teher hasonló összeggel szerepel, — a nyereség és veszteség-számla 29670 frt 62 krral mutatja ki úgy a tartozás, mint a követelés rovatát. A takarékpénztár élén következő városi polgárok állanak: B o g d á n f i István, vezérigazgató; B á n y a i Gyula, könyvvezető; Gajzágó János pénztárnok; K o v r i g Simon, felügyelőbizottsági h. elnök, T ó d o r f i Lukács, felügyelőbizottsági jegyző; dr. B á n y a i Kristóf és Merza János felügyelőbizottsági tagok. Az 1892. év üzleti működéséről az évi rendes közgyűlés elé terjesztett igazgatósági jelentés szerint igyekezett az igazgatóság ez évben is úgy, mint a megelőző években a takarékpénztár érdekében minden lehető megtenni, s elmondhatja: hogy az üzleti év zavartalanul folyt le és kedvező eredménnyel végződött; melynek alapján az intézet iránti bizalom úgy a betevő, mint a kölcsönvevő közönség részéről folyton erősbul. A betétek nagyobb mérvű szaporodása pénztorló-dást idézván elő, — egy-két jóhírnévvel bíró kolozsvári pénztár-tételbe — ha nem is nyereséggel, de a takarékpénztár betéteihez hasonló feltételek mellett — a pénztárban mutatkozott felesleges pénzkészlet a szükséghez képest, elhelyeztetett, hogy gyümölcsözetlenül ne heverjen! — A takarékpénztár mult évi tiszta jövedelméből felosztás alá került összesen k i l e n c z e z e r forint; melyből a részvényesekre esik hatvan százalék, — illetve minden egyes részvény után tizennyolcz forint. A részvénytársaság, alapszabályainak 34-ik szakasza értelmében a felosztás alá vett tiszta jövedelem összegének egy száztőlóját, vagyis kilenczven forintot, j ó t é k o n y célra engedte át.